

ПРОБЛЕМАТИКА ЗАЛУЧЕННЯ ДЕРЖАВИ-ПОКРОВИТЕЛЬКИ У СУЧАСНИХ РЕАЛІЯХ ВЕДЕННЯ ВІЙНИ

Тези представляють необхідність дослідження перспектив трансформації процедури залучення Держави-покровительки як можливого механізму для захисту прав та свобод українських військовополонених, що перебувають у полоні російської федерації.

Ключові слова: міжнародне гуманітарне право, військовополонений, міжнародне кримінальне право, закони та звичаї війни, Держава-покровителька.

Війна – це соціально-політичне явище, що являє собою одну з форм розв'язування засобами збройного насильства суспільно-політичних, економічних, ідеологічних, національних, територіальних, релігійних та інших суперечностей між державами, народами, націями, класами, соціальними групами. Наслідками участі у війні для всіх сторін конфлікту завжди є величезні людські втрати, погіршення соціально-економічного становища сторін збройного конфлікту тощо. З метою врегулювання даного неконтрольованого явища, історично на всіх етапах розвитку людства розроблялися правила, звичаї, а згодом і правові засади та умови ведення війни [1].

В умовах анексії Криму, окупації територій Донецької та Луганської областей, а також триваючого повномасштабного вторгнення російської федерації до України, що супроводжується постійними порушеннями норм міжнародного кримінального права та норм міжнародного гуманітарного права з боку агресора, постає актуальне питання щодо перспектив запровадження нових дієвих механізмів, які б дійсно сприяли захисту жертв війни, обмежуючи методи і засоби ведення війни.

Обрання актуальної теми дослідження обумовлене пошуком дієвих механізмів для захисту українських військовополонених, що перебувають у російському полоні та використовуються російською владою для досягнення військово-політичних цілей, застосовуючи тортури, катування та здійснюючи публічні страти з метою залякування українського населення.

Станом на сьогодні, з метою обмеження методів і засобів ведення війни, захисту жертв війни, діють Женевські конвенції ухвалені від 12 серпня 1949 року, що включають чотири основні міжнародні договори:

- Конвенція про поліпшення долі поранених і хворих у регулярних арміях [2].
- Конвенція про поліпшення долі поранених, хворих і осіб, що постраждали в корабельних аваріях, зі складу збройних сил на морі [3].
- Конвенція про поводження з військовополоненими [4].
- Конвенція про захист цивільного населення під час війни [5].

Відповідно до норм вищезазначених Конвенцій одним з механізмів, з метою охорони інтересів сторін конфлікту, передбачено залучення Держави-покровительки.

Додатковим протоколом до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I), від 8 червня 1977 року, визначено основне призначення Держави-покровительки. Відповідно до статті 5 зазначеного Додаткового протоколу, на Держави-покровительки покладається обов'язок охороняти інтереси сторін, що перебувають у конфлікті [6].

Важливо зауважити, що Державам-покровителькам надано право, у випадках, коли вони вважають це доцільним в інтересах захищених осіб, зокрема у випадку виникнення розбіжностей між сторонами конфлікту з приводу застосування або тлумачення положень Конвенцій, надавати свої послуги з метою врегулювання суперечностей [3].

Відповідно до Конвенції про поводження з військовополоненими, кожна з Держав-покровительок може на прохання однієї зі сторін чи з власної ініціативи запропонувати сторонам конфлікту провести зустріч їхніх представників, зокрема представників органів влади, відповідальних за військовополонених, можливо на нейтральній, належним чином вибраній території. Сторони конфлікту зобов'язані виконувати пропозиції, зроблені їм із цією метою [3].

Зазначимо, що сутність застосування даного механізму полягає саме у залученні нейтральної держави для усіх сторін конфлікту, з метою врегулювання питань щодо яких не можливо на етапі ведення бойових дій дійти згоди самостійно, тому цей механізм передбачає активне залучення Держави-покровительки до захисту прав військовополонених, оскільки Конвенціями передбачено:

- право Держави-покровительки на отримання інформації щодо географічного розташування таборів для військовополонених.
- право делегатів Держави-покровительки отримувати інформацію щодо поточного обліку робочих загонів.
- право Держави-покровительки на узгодження питань, що стосуються коштів військовополонених, а також право на повідомлення причин обмеження виплат грошового забезпечення.
- право на контроль за дотриманням гарантій військовополоненого із зовнішнім світом.
- право на отримання доповіді про становище в таборах та потреби військовополонених від довірених осіб військовополонених.
- право на отримання повідомлення про прийняття державою, що тримає в полоні, рішення розпочати судовий процес проти військовополоненого.
- право Державам-покровителькам якомога швидше отримувати інформацію про правопорушення, за які передбачено смертну кару законодавством держави, що тримає в полоні [3].

Вищевикладені права надані Державі-покровительки, відповідно до зазначених Конвенцій, створені в першу чергу для сприяння захисту прав та свобод військовополонених. Важливо зауважити, що забезпечення зазначених прав для українських військовополонених є надзвичайно важливим питанням у ході російсько-української війни, оскільки російською федерацією порушуються усі можливі права військовополонених, що неодноразово призводили до каліцтва та смерті українських військових, права яких мали бути захищеними, відповідно до норм міжнародного гуманітарного права. За даними офісу Генерального прокурора станом на грудень 2024 року 2836 повернутих з полону українських військових визнали потерпілими за фактами катувань у російському полоні.

Відповідно до статті 45 Додаткового протоколу до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I) від 8 червня 1977 року, особа, яка бере участь у воєнних діях і потрапляє під владу супротивної сторони, вважається військовополоненою й тому користується захистом Конвенції про поводження з військовополоненими, якщо вона претендує на статус військовополоненого, якщо видається, що вона має право на такий статус, або, якщо сторона, від якої вона залежить, вимагає для неї такого статусу шляхом повідомлення держави, що її затримує, або Держави-покровительки. У разі виникнення якогось сумніву в тому, чи має будь-яка така особа право на статус військовополоненого, вона продовжує зберігати такий статус і, отже, користуватися захистом Третьої конвенції і цього Протоколу доти, доки її статус не буде визначено компетентним судовим органом. Враховуючи дану норму Конвенції, важливо зауважити, що станом на 2024 рік, за даними Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, зафіксовано 109 випадків страти українських полонених російськими військовослужбовцями, що вчергове підтверджує факт порушення російською федерацією норм міжнародного гуманітарного права [6].

Застосування інституту Держави-покровительки у російсько-українській війні мало б перспективи додаткового механізму впливу для дотримання норм міжнародного гуманітарного права щодо поводження з військовополоненими, однак діючий механізм залучення Держави-покровительки, потребує погодження нейтральної країни усіма сторонами збройного конфлікту, тому наразі перспективи дієвої реалізації даного механізму є малоймовірними.

Значна кількість потерпілих серед військовополонених свідчить про скоординовану державну політику російської федерації щодо погодження вчинення злочинів проти людяності, в тому числі жорстокого поводження з військовополоненими, на державному рівні. Враховуючи, що Держава-покровителька має право відвідувати військовополонених, мати доступ до медичних записів щодо військовополонених, отримувати інформацію та клопотання від військовополонених щодо умов полону, у яких вони перебувають та в цілому має право на контроль за дотриманням гарантій військовополоненого із зовнішнім світом, погодження нейтральної держави з демократичними цінностями зі сторони російської федерації у ролі Держави-покровительки наразі неможливе, оскільки російська федерація використовує військовополонених для політичних маніпуляцій, шантажу, з метою досягнення військово-політичних цілей.

Важливо зауважити, що механізм залучення Держави-покровительки наразі має диспозитивний характер та потребує погодження хоча б однієї нейтральної держави усіма сторонами збройного конфлікту, що вчергове підтверджує недієвість даного механізму, враховуючи кардинально різні вектори розвитку політичних режимів та політичної ідеології між Україною та російською федерацією, що різко знижує перспективи обрання хоча б однією держави, яка б неупереджено ставилася до усіх сторін збройного конфлікту та мала реальну можливість отримати доступ до військовополонених.

Дієве застосування механізму залучення держави-покровительки, або декількох таких держав одночасно, потребує дослідження можливої трансформації процедури погодження та залучення Держави-покровительки, або субституту, шляхом надання даному механізму більш імперативного характеру.

References

1. Pyliavets R. I., redkol.: Dziuba I. M., Zhukovsky A. I., Zhelezniak M. H. (2005) *Viina Entsyklopediia Suchasnoi Ukrainy* [War Encyclopedia of Modern Ukraine]. *esu.com.ua*. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_151#Text [in Ukrainian].
2. Orh. Obiedn. Natsii (1949) *Konventsiiia pro polipshennia doli poranenykh i khvorykh u diiuchykh armiiaakh* [Convention (I) for the Amelioration of the Condition of the Wounded and Sick in Armed Forces in the Field].

- Geneva]. *Ofitsiyni vebportal parlamentu Ukrainy - Official webportal of the Parliament of Ukraine. zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_151#Text [in Ukrainian].
3. Orh. Obiedn. Natsii (1949) Konventsiiia pro polipshennia doli poranenykh, khvorykh i osib, shcho postrazhdaly v korabelnykh avariakh, zi skladu zbroinykh syl na mori [Convention (II) for the Amelioration of the Condition of Wounded, Sick and Shipwrecked Members of Armed Forces at Sea]. *Ofitsiyni vebportal parlamentu Ukrainy - Official webportal of the Parliament of Ukraine. zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_152#Text [in Ukrainian].
 4. Orh. Obiedn. Natsii (1949) Zhenevska konventsiiia pro povodzhennia z viiskovopolonenyi [Geneva Convention relative to the Treatment of Prisoners of War]. *Ofitsiyni vebportal parlamentu Ukrainy - Official webportal of the Parliament of Ukraine. zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_153#Text [in Ukrainian].
 5. Orh. Obiedn. Natsii (1949) Zhenevska konventsiiia Konventsiiia pro zakhyst tsyvilnoho naselennia pid chas viiny: [Geneva Convention relative to the Protection of Civilian Persons in Time of War]. *Ofitsiyni vebportal parlamentu Ukrainy - Official webportal of the Parliament of Ukraine. zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154#Text [in Ukrainian].
 6. Orh. Obiedn. Natsii (1977) Dodatkovyi protokol do Zhenevskykh konventsii vid 12 serpnia 1949 roku, shcho stosuietsia zakhystu zhertv mizhnarodnykh zbroinykh konfliktiv (Protokol I) [Protocol Additional to the Geneva Conventions of 12 August 1949, and relating to the Protection of Victims of International Armed Conflicts (Protocol 1)]. *Ofitsiyni vebportal parlamentu Ukrainy - Official webportal of the Parliament of Ukraine. zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_199#Text [in Ukrainian].

DOI 10.34132/mspc2025.01.10.08

Dmytro Hryhoriev

THE PROBLEMS OF INVOLVING THE PATRON-STATE IN THE MODERN REALITIES OF WAGING WAR

The theses present the need to study the prospects for transforming the Patron-state system as a possible mechanism for protecting the rights and freedoms of Ukrainian prisoners of war held captive by the Russian Federation.

Keywords: international humanitarian law, prisoner of war, international criminal law, laws and customs of war, Patron-state.

Відомості про автора / Information about the Author

Дмитро Григор'єв, аспірант спеціальності 052 Політологія кафедри соціології та політології Чорноморського національного університету імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна. e-mail: dmytro.hryhoriev@gmail.com, orcid: 0009-0008-6471-0497.

Dmytro Hryhoriev, PhD student in Political Science of the Department of Sociology and Political Science of the Petro Mohyla Black Sea National University, Mykolaiv, Ukraine. e-mail: dmytro.hryhoriev@gmail.com, orcid: 0009-0008-6471-0497.

© Д. Григор'єв
22.05.2025.

Стаття отримана редакцією